

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

En zo werd ik Handvest van de Aarde-man

Een rigoureuze herdefiniëring van de nucleaire dimensies van de NAVO en van de reikwijdte en missie van de NAVO is zelf noodzakelijk om te komen tot een wereldwijde 'nucleaire orde'. Dan kan ook inhoud worden gegeven aan een heldere samenwerking met de Russische Federatie in de bestrijding van terrorisme, de behartiging van energiebelangen en de strijd tegen klimaatverandering.

.....
 door *Ruud Lubbers*

De auteur is oud-premier en voormalig Hoge Commissaris voor de vluchtelingen van de VN.

TWINTIG JAAR NA DE VAL VAN DE MUUT groeien wij naar een multipolaire wereld en nieuwe vormen van *governance*. Zelf heb ik sinds 1994 veel tijd gestoken in de 'globalisering'. Ik werd daar zelfs hoogleraar in en legde uit waarom de mensen behoefte hadden aan dat nieuwe woord. Dat kwam vooral doordat de technologie, met name de informatie- en communicatietechnologie, de wereld grenzeloos maakte en ook de economie, met name de financiële dimensie, van karakter deed veranderen. Tegelijk beleefde ik van nabij de antiglobaliseringsbeweging en de zorgen over 'a race to the bottom', die pas aan kracht inbond toen het bedrijfsleven zich onder druk van *civil society*, vooral van de ngo's, steeds meer bekende tot maatschappelijk verantwoord ondernemen. En zo werd ik Handvest van de Aarde-man.

HANDVEST VAN DE AARDE

Dat Handvest van de Aarde gaat terug op de Earth Summit in 1992, waar vertegenwoordigers van ngo's en inheemse volkeren hun zorgen over een ongeremde markteconomie konden uiten en stelden dat ecologie min-

stens zo belangrijk is als de economie. Daarna volgde een zeer intensieve wereldwijde dialoog, waarbij de civil society duidelijk maakte dat wij — om werkelijk ‘vooruit te gaan’ — dienen te erkennen dat we te midden van een schitterende verscheidenheid aan culturen en levensvormen één menselijke familie vormen en één aardse gemeenschap met een gemeenschappelijke bestemming.

VERSCHILLEN TUSSEN DE UNIVERSELE VERKLARING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS EN HET HANDVEST VAN DE AARDE

Vergelijkt men het Handvest van de Aarde zoals dat in 2000 gereedkwam met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948, dan valt als eerste het volgende verschil op: ging het in 1948 over soevereine naties, nu gaat het over één mensheid met een gemeenschappelijke bestemming, waarin volkeren zich met elkaar en met de natuur verbonden gaan weten (punt 1).

Diversiteit en duurzaamheid — respectievelijk punt 2 en 3 — paren zich zo aan het besef tot één gemeenschap te horen. En zo leert het Handvest

van de Aarde ons ook dat — punt 4 — ‘het partnerschap van regering, burgers en bedrijfsleven essentieel is voor doeltreffend bestuur’.

Deze vier punten gingen steeds meer samen met spiritualiteit. Sommigen (zoals Jürgen Habermas) spreken zelfs van een postseculiere samenleving, en in het bedrijfsleven wordt, zo schrijft de SER, aan de 3 P’s — *people, planet* en *profit* — steeds vaker de P van *pneuma* (het Griekse woord voor spiritualiteit, adem) toe-

Echt modern denken gaat verder dan de Verlichting, met haar eenzijdige accent op het individu en het alleen aan seculiere instellingen toevertrouwen van het algemeen belang

gevoegd. Het valt op hoezeer spiritueel denken zijn plaats heeft gekregen in het Handvest van de Aarde. Het is alsof echt modern denken en leven verder gaat dan de verlichting, met haar eenzijdige accent op het individu en het alleen aan seculiere instellingen toevertrouwen van het algemeen belang.

In 2000 werd het Handvest van de Aarde vastgesteld en sindsdien groeit de steun van hen die leven en werken naar deze verklaring, waarvan de laatste zin luidt: ‘Laat onze tijd de geschiedenis ingaan als een tijdperk van de omslag naar een nieuwe eerbied voor het leven, de vastbeslotenheid duurzaamheid te realiseren, een intensivering van de strijd voor rechtvaardigheid en vrede, en de vreugdevolle viering van het leven.’

In 2008 bestond de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens zestig jaar. Dit vormde de aanleiding voor mijn boek *Inspiration for global governance. The Universal Declaration of Human Rights and the Earth Charter*.¹ Dit boek laat zien hoe belangrijk het is voort te gaan met het tot gelding brengen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, maar dat te complementeren met het Handvest van de Aarde. Wij leven nu immers in het tijdperk van globalisering, met al zijn tekorten en al zijn beloftes. *Inspiration for global governance* markeert de weg van individuele rechten uit de Universele Verklaring naar gemeenschappelijke verantwoordelijkheden (het Handvest van de Aarde). Deze uitdaging wordt in haar vijf nieuwe dimensies vooral door de jongere generatie opgepakt. Zij voelen zich bijzonder aangesproken door het Handvest van de Aarde.

Dit alles gaat niet alleen over ethiek en hoe inhoud gegeven moet worden aan een gemeenschappelijke lotsbestemming; het gaat in de politiek nadrukkelijk ook om het vorm geven aan een multipolaire wereld.

EEN MULTIPOLAIRE WERELD

President Obama heeft aangegeven te willen samenwerken met andere landen. Dat blijkt bij het werken aan een nieuw Bretton Woods, uit de in Den Haag gehouden conferentie over Afghanistan, maar in het bijzonder uit zijn initiatieven op het terrein van nucleaire wapens. Dat is dus een specifiek punt om multipolariteit in de praktijk te brengen.

In april 2009 begon Obama inhoud te geven aan zijn inzet om kernwapens te reduceren en uiteindelijk uit te bannen, in overeenstemming met het non-proliferatieverdrag (NPV). In Londen sprak hij met de Russische president Medvedev en kort daarop, in zijn toespraak in Praag, was kernwapenreductie het voornaamste thema. Het Nuclear Security Project, begonnen met een publicatie in *The Wall Street Journal* van de oude coryfeeën Shultz, Perry, Kissinger en Nunn,² bereikt nu de daadwerkelijke politiek. Tijd voor actie.

Toch is er nog weinig daadwerkelijke voorbereiding voor de NPV Review Conference in 2010. En de betrekkingen tussen Washington en Moskou zijn ernstig beschadigd. Het is tijd opnieuw naar de NAVO in Europa te kijken en naar de rol van de tactische (niet-strategische) nucleaire wapens in NAVO-verband; reden om te komen tot een vervolg op *Moving beyond the stalemate*, waarvoor ik in april 2006 het derde *briefing paper* voor het internationale energieprogramma van Clingendael schreef.³ Ik houd daarbij sterk rekening met wat ik dit jaar hoorde op de Carnegie International Non-Proliferation Conference in Washington en de Overcoming Nuclear Dangers Conference in Rome, waarvan de sponsors de Italiaanse minister

van Buitenlandse Zaken, het Nuclear Security Initiative en het World Political Forum (Gorbatsjov!) waren. Bij het schrijven van dit vierde vervolg op *Moving beyond the stalemate* gaf ik bijzondere aandacht aan de (nucleaire) missie van de NAVO in Europa en aan de urgentie om de NPV Review Conference in 2010 goed voor te bereiden. Dit leidde tot de volgende acht punten:

1. Na de indrukwekkende toespraak van Barack Obama in Praag op 5 april 2009 is voor de Europese Unie, en meer in het bijzonder voor Javier Solana, de Hoge Vertegenwoordiger van het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid, de tijd gekomen om de NAVO te vragen nucleaire wapens weg te halen uit Europese NAVO-landen die zelf geen nucleaire wapens bezitten.

Het is tijd de situatie te beëindigen waarin deze systemen ‘geheim’ zijn omdat dat goed is voor de afschrikking, maar waardoor deze systemen tegelijk ‘immuun’ zijn voor democratische afwegingen; waarin de regeringen van deze Europese NAVO-geallieerden het in het licht van het verleden niet hoffelijk vinden dit op de agenda van overleg met de VS te zetten; waarin de VS er op hun beurt tegen opzien dat op de agenda te zetten, alsof er sprake zou zijn van minder loyaliteit over en weer.

Daarom is actie van de kant van Javier Solana nodig. De verwijdering is inhoudelijk van weinig betekenis, maar in termen van politieke symboliek natuurlijk wel. Iedereen zal begrijpen dat de Europese Unie het initiatief van Obama en Medvedev gericht op nucleaire wapenbeheersing wel wil steunen.

2. Vooruitgang bereiken met een wereldwijde orde wat betreft het gebruik van nucleaire technologie, gebaseerd op de beginselen van het NPV, betreft drie zaken.

De ‘eerste stap’, zoals president Obama die zelf formuleerde, is een nieuw START-verdrag; de ratificatie van de CTBT (Comprehensive Test Ban Treaty); en een nieuw verdrag dat de productie van splijtstofmaterialen geschikt en bedoeld voor nucleaire wapens verifieerbaar tot een einde brengt (de zogenaamde Cut-off Treaty).

De tweede stap is het bereiken van verdere vooruitgang met regionale kernwapenvrije zones. Een belangrijke mijlpaal na het succes in Latijns-Amerika is de kernwapenvrije zone in Centraal-Azië, waarvoor in maart 2009 een verdrag van kracht werd. Nu is de tijd gekomen Zuid-Afrika te steunen, opdat Afrika’s initiatief voor een kernwapenvrij Afrika realiteit wordt. P5-landen, in het bijzonder de Verenigde Staten en Rusland, zouden de door Afrika gevraagde garantie moeten geven nooit met nucleaire wa-

pens in Afrika tussenbeide te komen. Als die belemmering voor een kernwapenvrij Afrika is opgeruimd zou Egypte eerder geneigd zijn om partner in dat verdrag te worden. En dat laatste kan dan wellicht een initiatief voor een kernwapenvrij Midden-Oosten op gang brengen. Hoewel dit een doel is voor de langere termijn zal iemand de taak moeten krijgen een proces in kaart te brengen waardoor een kernwapenvrij Midden-Oosten stap voor stap ontwikkeld kan worden. Daarbij is het belangrijk overeen te komen dat de eerste stap gezet wordt bij gelegenheid van de NPV Review Conference en de volgende stappen na 2010. Dit alles moet gebeuren als een voorwaarde en instrument voor vrede in het Midden-Oosten.

Op de derde plaats is het belangrijk om te komen tot een succesvolle NPV Review Conference. Vooralsnog schiet de zogenaamde *PrepCom* daar-

voor tekort. Het noodzakelijk dat iemand belast wordt met de taak de 13 punten van 1995 te actualiseren, opdat daarover overeenstemming bereikt kan worden. Dit moet goed voorbereid worden vóór de NPV Review Conference zelf, opdat daar inderdaad consensus over een geactualiseerd 13-puntenplan bereikt kan worden.

*Een soort van
Veiligheidsraad+ moet leiding
geven aan het wereldwijd
tot stand komen van een
overtuigende nucleaire orde*

Om in 2010 werkelijk tot een succesvolle NPV Review Conference te komen moet ook inhoud gegeven worden aan wat president Obama in Praag zei: ‘We zullen samen het non-proliferatieverdrag moeten versterken als een basis voor multipolaire samenwerking.’ Een geloofwaardige en werkelijk indrukwekkende actie zou zijn dat de P5 zichzelf zo ‘nederig’ tonen — we kunnen het niet alleen af — dat zij Brazilië, Zuid-Afrika, Japan, India en de EU/Euratom uitnodigen om de handschoen samen op te nemen. Deze tien nucleaire machten zouden dan, als een soort Veiligheidsraad+ voor nucleaire aangelegenheden, leiding kunnen gaan geven aan het proces, opdat het wereldwijd werkelijk komt tot een overtuigende nucleaire orde.

3. Dit is inderdaad urgent met het oog op de zich nu aandienende NPV Review Conference in 2010. Het zou van symbolische en grote inhoudelijke betekenis zijn als de P5 hun waardering zichtbaar maken voor Brazilië, Zuid-Afrika en Japan, als landen die wel het vermogen hebben om nucleaire wapens te ontwikkelen, maar er desalniettemin voor kozen dat niet te doen. Natuurlijk, de geschiedenis van deze drie is erg verschillend. Brazilië werkte samen met Argentinië en doet dat nog steeds. Die twee samen waren de mogelijke ‘haves’ in Zuid-Amerika en staan nu centraal in dat

kernwapenvrije continent. Brazilië zou daarom, uitgenodigd tot de bovengenoemde tien, veel meer meebrengen dan Brazilië alleen.

Zuid-Afrika erfde zijn vermogen nucleaire wapens te ontwikkelen van het apartheidsregime, maar het nieuwe Zuid-Afrika koos bewust voor het NPV en nam de leiding in het tot stand brengen van een kernwapenvrij Afrika. Japan, in lijn met Duitsland, zag af van nucleaire wapens en rekende volgens de traditie op de ‘nucleaire paraplu’ van de VS. Japan is onder de ‘have-nots’ waarschijnlijk het verst gevorderd in *Atoms for Peace*. Japan heeft een bijzondere belangstelling voor een wereldwijde nucleaire orde, met inbegrip van de betekenis die dat heeft voor de klimaatveranderingsuitdaging.

Ten slotte een woord over India en de Europese Unie. India schond nooit het NPV; het bleef daar gewoon buiten. Maar nu kan ook voor India de tijd gekomen zijn de NPV-beginselen te aanvaarden als een ‘have’, wat zou inhouden dat het land zijn nucleaire wapens moet verminderen en uiteindelijk uitbannen. Daar is alle reden voor, gezien ook de belofte van de toenmalige eerste minister Rajiv Gandhi in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.

De Europese Unie, handelend namens Euratom, kan een cruciale partner zijn in de ‘10’, om daar het supranationale concept op tafel te leggen, de praktijk inbegrepen waarbij landen aanvaarden zelf niet de eigenaar te zijn van splijtstofmateriaal voor vreedzame doelen. Het International Atomic Energy Agency (IAEA) of een alternatief daarvoor zou die eigenaar kunnen zijn.

4. Inderdaad, de ‘10’ zouden een cruciale rol kunnen spelen bij het realiseren van een wereldwijde nucleaire orde. Een prominentere rol voor regionale aanpakken kan echter ook zeker geen kwaad: landen maken zich nu eenmaal druk over hun regionale veiligheidsbelangen. Het is duidelijk dat het veel tijd zal kosten om na Latijns-Amerika, Centraal-Azië en Afrika ook het Midden-Oosten, Zuidoost-Azië en Noord-Azië (Japan en Noord- en Zuid-Korea; Mongolië is al kernwapenvrij) kernwapenvrij te maken. Maar toch.

5. De ‘10’ zullen ook EU/Euratom in hun midden hebben. Dat is om verschillende redenen belangrijk: de EU vertegenwoordigt belangrijke niet-kernwapenstaten en brengt de ervaring van Euratom mee. De laatste tien jaar is het idee geopperd van internationale brandstofbanken: hierdoor zou het aantal nucleaire leveranciers beperkt kunnen worden, terwijl ondertussen het in het NPV verankerde recht van iedere staat om zelf verrijking voor vreedzame doelen onder supervisie van het IAEA te praktiseren, onaangetaast kan blijven. In de huidige situatie zijn beide doelstellingen

praktisch niet te verenigen, maar de brandstofbanken zouden het mogelijk maken.

Het opwaarderen van het IAEA tot een supranationale autoriteit die eigenaar is van het splijtstofmateriaal voor vreedzame doeleinden – zoals Euratom dat al vijftig jaar is – verdient ernstig overwogen te worden en besproken in de voorgestelde groep van '10'. Dit nieuwe systeem kan dan stapsgewijs, per kernwapenvrije zone, in gebruik genomen worden. In het Midden-Oosten kan dat de moeite waard zijn voor én Iran én voor de Arabische Staten én Israël.

De EU respectievelijk Euratom kan ten slotte ook een belangrijke gesprekspartner binnen de '10' zijn bij het evalueren van de voors en tegens van recycling versus eenmalig gebruik van verrijkt uranium.

6. De overeenkomst tussen Washington en New Delhi werd door vele landen en deskundigen vanuit het NPV-perspectief ernstig bekritiseerd. Met de kennis van vandaag kunnen wij echter vaststellen dat het IAEA en de 'nuclear suppliers group' wegen hebben gevonden deze overeenkomst als een stap voorwaarts te benutten.

Het is nu dan ook tijd India op te roepen inhoud te geven aan de belofte die Rajiv Gandhi deed aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Het land kan vanaf nu met Obama en Medvedev gaan werken aan een verantwoordelijk en goed gecontroleerd gebruik van nucleaire technologie voor vreedzame doelen (*Atoms for Peace*) onder gelijktijdige vermindering en uiteindelijk uitbannen van nucleaire wapens door de kernwapenstaten.

7. Punt 1 ging over de NAVO en de mogelijkheden voor de Europese NAVO-leden die zelf geen kernwapens bezitten om daadwerkelijk kernwapenvrije landen te worden. Na het akkoord tussen Obama en Medvedev in Londen en de toespraak en beloften van de Amerikaanse president in Praag, is het hoog tijd dat de NAVO prioriteit geeft aan het maken van afspraken met de Russische Federatie, zodat het komt tot een wereldwijde 'nucleaire orde', en met het oog daarop ook aan het beëindigen van de expansie van de NAVO in de voormalige Oostbloklanden. Begrijpelijkerwijs was de NAVO na de Koude Oorlog zeer populair in die staten. Partnership for Peace was een goed concept, maar aan die staten het NAVO-lidmaatschap in het vooruitzicht te stellen was 'een brug te ver'. Daarvoor waren voor de VS de energiebelangen te vitaal. Het Europese Energie Handvest kan echter een goed alternatief blijken te zijn.

8. Al met al is een rigoureuze herdefiniëring van de nucleaire dimensies van de NAVO en de reikwijdte en missie van de NAVO zelf noodzakelijk om

te komen tot een wereldwijde ‘nucleaire orde’. Op die manier kan tevens inhoud gegeven worden aan een heldere samenwerking met de Russische Federatie wat betreft bestrijding van terrorisme en het adresseren van energiebelangen en klimaatverandering. De aanpak om middels P5+5 te werken aan *Moving beyond the stalemate* en het opwaarderen van het IAEA tot ‘supranationaal’ (net als Euratom) is urgent om de NPV Review Conference in 2010 te doen slagen. Voor het slagen van de genoemde stappen om tot een wereldwijde nucleaire orde te komen is het bovendien noodzakelijk dat de VS en de Russische Federatie het eens worden over het definitief beëindigen van de Koude Oorlog, daarbij inbegrepen een beter antwoord op de Iraanse ‘dreiging’ door ‘missile defence’ in Polen en Tsjechië.

Noten

- 1 Ruud Lubbers, Willem van Genugten en Tineke Lambooy, *Inspiration for global governance. The Universal Declaration of Human Rights and the Earth Charter*. Deventer: Kluwer, 2008. Van Genugten is expert in internationaal recht en de VN; Tineke Lambooy is expert in maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- 2 George P. Shultz, William J. Perry, Henry A. Kissinger and Sam Nunn, ‘A World Free of Nuclear Weapons’, *The Wall Street Journal*, 4 januari 2007.
- 3 Zie http://www.clingendael.nl/publications/2006/20060421_CIEP_BriefingPaper_Lubbers_NuclearChallenge_FollowUp.pdf. Zie ook mijn bijdrage ‘Nucleaire uitdaging aanpakken met supranationale autoriteit’, in: Thijs Jansen, Janne Nijman & Jan Willem Sap (red.), *Burgers en barbaren. Over oorlog tussen recht en macht* (CDV, Zomer 2007). Boom: Amsterdam, 2007, pp. 163-176.